

Н. Ю. Олійниккандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ УМІНЬ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано процес формування організаторських умінь в учнів старших класів як складну динамічну систему, що зумовлена специфікою організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах економічного профілю навчання. Зорієнтовано спрямування процесу засвоєння старшокласниками навчального предмету «Економіка» на засадах базового формування економічних знань прикладного характеру та певних організаторських умінь, вихованням активної, творчої, цілеспрямованої конкурентоспроможної особистості.

Також досліджено варіативний складник вивчення економічних курсів, зміст яких передбачає орієнтацію випускників на майбутню професію економічного спрямування, а це сприяє усвідомленому вибору старшокласниками того чи іншого спецкурсу чи факультативу. Важливим є удосконалення форм та методів організації різновидів позаурочної діяльності школярів, створення спеціальних ситуацій, що сприяють активізації творчої діяльності з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей учнів старшої школи.

Основою побудови дидактичної моделі формування організаторських умінь старшокласників є стратегія розвитку необхідних структурних компонентів шляхом створення умов для стимулювання самоорганізації діяльності школярів. Вихідним методологічним положенням системно-діяльнісного підходу як базового теоретичного складника є включення до змісту моделі таких системних компонентів: мотиваційно-цільового, змістово-інформаційного, особистісно-емоційного, творчо-пошукового та професійно-діяльнісного. Означені системні компоненти реалізуються через підсистемні шляхом цілеспрямованого та опосередкованого впливу на процес формування організаторських умінь. Також важливим є поетапний характер формування організаторських умінь у різновидах колективних творчих справ, діяльності гуртків, клубів певного економічного спрямування. Схарактеризовано взаємозв'язок етапів процесу управління формування організаторських умінь (організаційно-підготовчий, функціонально-діяльнісний, корекційний, поточний, підсумковий) на основі актуалізації професійно-спрямованого потенціалу діяльності старшокласників.

Ключові слова: організаторські вміння, навчально-виховний процес, економічний профіль навчання, модель, структурні компоненти.

Постановка проблеми. Розвиток української державності на сучасному етапі загальноцивілізаційних змін передбачає удосконалення вітчизняної освіти, орієнтованої на результативність діяльності старшої школи у процесі формування активної, творчої особистості відповідно до соціального замовлення, ринкового досвіду суспільства.

В умовах розвитку нових форм соціально-економічної діяльності особливої актуальності набуває проблема формування і розвитку особистості, готовності працювати компетентно в майбутній професійній діяльності. Завданням профільного навчання є поєднання загальної середньої освіти школярів з поглибленим засвоєнням економічних знань і вмінь практично застосовувати їх у допрофесійній і професійній діяльності. Підготовка учнів старших класів економічного профілю навчання до роботи в умовах ринкової економіки потребує оволодіння організаторськими вміннями, орієнто-

ваними, зокрема, на співробітництво, підприємництво, комунікативність, прийняття рішень, адаптивність до демократичних засад організаторської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти сформульовано нові підходи до організації навчання у старшій школі. Вона має функціонувати як профільна. Концепція профільного навчання у старшій школі, розроблена колективом українських науковців (Л.Д. Березівська, Н.М. Бібік, М.І. Бурда, Л.І. Денисенко, Г.С. Єгоров, Г.І. Іванюк, Л.М. Калініна, В.І. Кизенко, О.К. Корсакова, Л.А. Онищук, С.Е. Трубачева), орієнтована на врахування освітніх нахилів і здібностей старшокласників, створення умов для формування умінь здобувати і реалізовувати знання відповідно до обраного профілю навчання. Особливу увагу в державних вимогах приділено практичній і творчій складникам навчально-виховного процесу.

Методологічне значення для обґрунтування сутності та структури поняття **«організаторські уміння»** мають психолого-педагогічні теорії розвитку та формування особистості у процесі діяльності (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, О.М. Леонтьєв, М.М. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн та інші вчені).

Згідно з теорією російського психолога Л.В. Виготського будь-яка вища форма поведінки у процесі свого розвитку з'являється у людини двічі: спершу як колективна форма поведінки, а відтак як відомий осмислений спосіб поведінки. Такі теоретичні узагальнення російського психолога створюють передумови для наукового обґрунтування організаторських умінь як індивідуального утворення, яке узагальнює особистісні якості школяра, необхідного для самоорганізації діяльності, а також умінь, необхідного для організації колективної поведінки, які проявляються не лише у прямих діях (встановлення контактів і стосунків, утвердження певної позиції), а й у розгорнутих діях, які забезпечують здобуття необхідних знань і навичок у системі соціальних відносин [2].

Мета статті. Метою статті є актуалізація проблем формування організаторських умінь учнів старших класів економічного профілю навчання та обґрунтування важливості формування зазначених умінь відповідно до моделі.

Виклад основного матеріалу. Створення моделі формування організаторських умінь старшокласників передбачає організацію цілісного навчально-виховного процесу, що інтегрує різні рівні наукового пізнання, на основі яких здійснюється формування означених умінь. Така модель водночас має бути інноваційною щодо удосконалення змісту, форм та методів реалізації можливостей економічного профілю навчання.

У науково-теоретичній та словниковій літературі дається визначення поняття «моделі». Так, у сучасних педагогічних словниках С.У. Гончаренка «Український педагогічний словник» та М.Д. Ярмаченка «Педагогічний словник» **«моделювання»** розглядається як метод і універсальний спосіб пізнання, що використовується з метою вивчення і перетворення явищ у будь-якій сфері діяльності. Моделі навчальні (франц. *modele*, від *modulus* – мірило, зразок) – дослідження певних явищ, процесів або систем шляхом побудови моделі. **Модель** – одна з основних категорій пізнання. На ідеї **«моделі»** ґрунтуються методи наукового дослідження – як теоретичні, за яких використовуються абстрактні моделі, так і експериментальні, що використовують предметні моделі [3, с. 213; 5, с. 323].

У контексті дослідження передбачено побудову такої моделі формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання, яка інтегрує структурні та функці-

ональні елементи і шляхи їх реалізації. Для побудови моделі формування організаторських умінь учнів старших класів економічного профілю навчання ми також скористалися теоретичними положеннями науковців С.П. Бондар, Я.П. Кодлюк, О.Я. Савченко, Л.Л. Хоружої, які суттєво поглибили розуміння означеного аспекту дослідження.

Так, С.П. Бондар до загальнодидактичних структурних елементів відносить, зокрема, такі: мотиваційно-цільовий, змістово-інформаційний, творчо-пошуковий, які мають реалізовуватись шляхом практично-діяльнісного та самоорганізаційного підходів.

У структурі компонентів навчальної діяльності О. Я. Савченко виділяє такі: мотиваційний, змістовий, процесуальний. При цьому науковець визначає перелік складників, які характеризують розгорнуту пізнавальну діяльність: учень сам визначає мету діяльності, організовує свою працю для досягнення результату, усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити. Вона звертає увагу на те, що зазначене утворення не достатньо розвивається без цілеспрямованого спеціального формування його складників [4, с. 40].

Таким чином, цільовим призначенням моделі є її спрямованість на вдосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу з метою формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання. Під час побудови моделі враховано, що процес формування організаторських умінь в учнів старших класів має здійснюватися у взаємодії пізнавальної особистісно-професійної діяльності. Взаємозалежність різновидів діяльності забезпечує навчально-пізнавальну, комунікативну, організаторську діяльність учнів, спрямовану на підвищення рівня сформованості організаторських умінь.

Розроблена на таких засадах дидактична модель формування організаторських умінь у старшокласників представлена на рисунку, що відображає кожен її складник (див. рис. 1).

Визначення дидактичної моделі формування новоутворення дало змогу виокремити сукупність принципів положень спільної діяльності, якими мають керуватись учасники у процесі організації навчального процесу. Зокрема, до них відносимо:

- специфіку та структуру взаємовідносин, що визначаються і забезпечуються особистісними якостями старшокласників;

- особливості спільної діяльності, що зумовлюються досвідом навчання в основній школі, педагогічним керівництвом та мотиваційно-цільовим спрямуванням;

- структуру взаємовідносин у колективі чи групах, їх функціонування, що визначаються видом діяльності, зміною виду діяльності, що спричиняє зміну взаємовідносин;

– характер діяльності старшокласників, що визначається взаємодіями позицій, статусу школярів, виконанням норм, правил тощо.

На основі методологічних положень системно-діяльнісного підходу як головного теоретичного складника моделі визначені зміст, структура та форми організації активної пізнавальної діяльності старшокласників.

Характеризуючи системні компоненти моделі, важливо зазначити, що кожен з них має певні організуючі та дидактичні особливості. Так, суть *мотиваційно-цільового* структурного компонента моделі формування організаторських умінь старшокласників полягає в тому, що результатом навчання в спеціалізованих класах економічного профілю навчання має стати усвідомлений мотивований вибір учнями своєї майбутньої професії.

Змістово-інформаційний компонент означеної моделі визначається специфікою економічного профілю навчання, змістом організації диференційованого навчання, які передбачають поглиблене і професійно орієнтоване навчання циклу спеціальних предметів економічного спрямування.

У контексті дослідження до моделі формування організаторських умінь в учнів старших кла-

сів включені профільні предмети та курси, через зміст яких реалізуються завдання і цілі економічного профілю навчання. Вони обов'язкові для учнів спеціалізованих класів і вивчаються поглиблено. Зміст профільних предметів реалізується за рахунок варіативного та інваріантного складника змісту загальної середньої освіти.

Значна роль у реалізації дидактичної моделі формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання належить *особистісно-емоційному* системному компоненту. *Емоційно-діяльнісний* компонент у поєднанні з *творчо-пошуковим* та іншими визначають зміст та діяльність старшокласників спеціалізованих класів економічного профілю навчання, що створює основу формування умінь для початкової підготовки майбутнього менеджера, підприємця чи організатора. Для успішної діяльності на ринку праці випускник має на основі набутих знань розвивати власні організаторські уміння, бути мобільним у зміні робочого місця та сфери діяльності.

Згідно з запропонованою моделлю формування організаторських умінь старшокласників системні компоненти реалізуються через функ-

Рис. 1. Дидактична модель формування організаторських умінь учнів старших класів економічного профілю навчання

Джерело: складено автором

ціональні шляхом цілеспрямованого та опосередкованого впливів на особистість, з метою створення умов для активної діяльності старшокласників, їх самоорганізації, самопізнання в оволодінні організаторськими вміннями. З огляду на системний процес формування організаторських умінь у старшокласників економічного профілю навчання, в побудові означеної моделі структурно-системні компоненти реалізуються через функціонально-підсистемні компоненти цілеспрямованого впливу.

До структурних компонентів цілеспрямованого впливу формування організаторських умінь учнів старших класів економічного профілю навчання віднесено: опрацювання навчального предмету «Економіка»; запровадження спецкурсів та факультативів; діяльність гуртків, клубів за інтересами.

Складником розробленої моделі формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання є опрацювання навчального предмету «Економіка» та розроблення спецкурсів «Основи організаторської діяльності» та «Майбутній менеджер». Функціональна доцільність оволодіння старшокласниками зазначеними курсами пояснюється тим, що у діючих навчальних планах немає спеціальних предметів, спрямованих на формування в них організаторських умінь. Зміст означених навчальних курсів передбачає орієнтацію випускників на майбутню професію економічного спрямування, а це сприяє усвідомленому вибору старшокласниками того чи іншого спецкурсу чи факультативу.

Розроблена модель формування організаторських умінь зорієнтована також на те, що в умовах профільного навчання процес взаємодії суб'єктів-учасників навчально-виховного процесу має здійснюватися у різних формах діяльності і передбачає формування в учнів умінь мислити й діяти в нових нетрадиційних ситуаціях, брати відповідальність за результати роботи тощо.

Відповідно, до підсистемних компонентів моделі включені такі форми роботи, як діяльність гуртків, клубів за інтересами, ігрові ситуації та інші форми. У позаурочних колективних творчих справах можуть об'єднуватися учні паралельних класів, а також 10-х і 11-х класів у так звані динамічні профільні групи, які створюються у школах за бажанням учнів. Такі форми роботи збуджують інтерес, удосконалюють практичні вміння та навички, розвивають самостійність у розв'язанні поставлених завдань, формують у старшокласників ділові якості, сприяють співробітництву, прийняттю нестандартних рішень, прогнозуванню ситуації. Навчально-пізнавальні ділові ігри дають можливість учням розв'язувати складні проблеми, а не просто бути спостерігачами. У процесі гри відбувається перенесення знань і досвіду діяль-

ності з навчальної ситуації в реальну. Ігрові ситуації забезпечують ефективність навчально-виховного середовища.

Серед складових компонентів розробленої нами моделі узагальнюючим є *етапи управління процесом формування організаторських умінь* в учнів старших класів економічного профілю навчання. Як зазначалось, організаторські вміння старшокласників можуть формуватися як у процесі традиційної навчальної діяльності залежно від відповідної організації типу уроку, так і в нетрадиційних формах пізнавальної позаурочної діяльності учнів. Відповідно, цілісний педагогічний процес розглядається як організація формування організаторських умінь старшокласників. Етапи управління у структурно-функціональній моделі розглядаються нами як цілісна послідовна система дій, що включає етапи:

- *організаційно-підготовчий* етап управління процесом формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання передбачав підготовку навчально-методичного забезпечення процесу спільної діяльності учасників формування етапу;

- *діяльнісно-функціональний* етап управління здійснювався у період формування експериментального дослідження, в межах реалізації системних та підсистемних компонентів моделі, дидактичних умов формування організаторських умінь у старшокласників;

- *корекційний* етап спрямований на удосконалення системи діяльності учасників експерименту, узгодженість дій, регулювання, коректування взаємовідносин з метою створення умов для формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання.

- етап *поточного та підсумкового* контролю передбачав виявлення динаміки сформованості організаторських умінь у старшокласників економічного профілю навчання відповідно до структурних компонентів організаторських умінь та їх змістового наповнення.

Така поетапна організація управління процесом формування організаторських умінь в учнів старших класів передбачала взаємозв'язок усіх його ланок, які не відокремлені між собою, а доповнюють одна одну. Поточний контроль, наприклад, здійснювався і на попередніх етапах, організація та аналіз діяльності учасників експерименту здійснювались на формуальному функціонально-діяльнісному та координаційному етапах.

Основою навчальної взаємодії вчителів та учнів, спрямованої на формування організаторських умінь, мають бути чітко визначені дії цілепокладання, планування, виконання, а також контролю (самоконтролю), оцінки (самооцінки). Такі дії мають чітко рефлексуватися старшокласниками, які висловлюють бачення своєї власної діяльності

і ставлення до неї. Ціль, як передбачення результату діяльності, спрямовує і регулює діяльність старшокласників. Зміст цілі старшокласників, відповідно, залежить від вибору профілю навчання та реальних можливостей і є спонукальним мотивом діяльності школярів для досягнення результату професійно діяти в умовах соціально-економічних змін.

Висновки і пропозиції. Узагальнення теоретичних підходів до обґрунтування досліджуваної проблеми дозволяє дійти висновку, який передбачає створення цілісного освітнього професійно зорієнтованого середовища з метою організації активної діяльності учнів старших класів як системи опосередкованого впливу на формування організаторських умінь старшокласників відповідно до заданого зразка-моделі. Важливо зауважити, що освітнє середовище розглядається як важливий компонент опосередкованого впливу і являє собою функціональне об'єднання його суб'єктів. Такі підходи сприяють цілісно-

сті навчально-виховного процесу, спрямованого на формування організаторських умінь в учнів старших класів економічного профілю навчання і є важливим компонентом цього процесу.

Список використаної літератури:

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін. Київ, 2006. 708 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры : избр. психол. труды / под ред. М.Г. Ярошевского. Воронеж, 1996. 510 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
4. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ, 2004. 112 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. Київ, 2001. 516 с.
6. Савченко О.Я. Система неперервної освіти : здобутки, пошуки, проблеми. Чернівці, 1996. 152 с.

Oliinyk N. Rationale of the model of formation of organizational skills in pupils of the older economic training profile

The article analyzes the process of forming organizational skills in upper secondary school students as a complex dynamic system, which is conditioned by the specifics of the organization of the educational process in general schools of economic profile of education. The orientation of the process of mastering students of the subject "Economics" based on the basic formation of economic knowledge of applied character and certain organizational skills, education of an active, creative, purposeful competitive personality is oriented.

Also included is a variant component of the study of economic courses, the content of which provides the orientation of graduates to the future profession of economic direction, which contributes to the conscious choice of high school students of a particular specialty or elective. It is important to improve the forms and methods of organizing varieties of extracurricular activities of pupils, to create special situations that facilitate the activation of creative activities, taking into account the individual and age characteristics of high school students.

The basis of building a didactic model of organizing the organizational skills of high school students is the strategy of developing the necessary structural components by creating conditions for stimulating the self-organization of students' activities. The initial methodological position of the system-activity approach as the basic theoretical component is to include in the content of the model the following system components: motivational-target, content-informational, personally emotional, creative-search and professional-activity. The identified system components are implemented through subsystems through purposeful and indirect influence on the process of forming organizational skills. Also important is the gradual nature of the formation of organizational skills in the varieties of collective creative affairs, activities of circles, clubs of a certain economic direction. The interrelations of the stages of the management process of forming organizational skills (organizational-preparatory; functional-activity; correctional; current; final) are characterized on the basis of actualization of the professional-directed potential of senior students' activity.

Key words: *organizational skills, educational process, economic profile of training, model, structural components.*